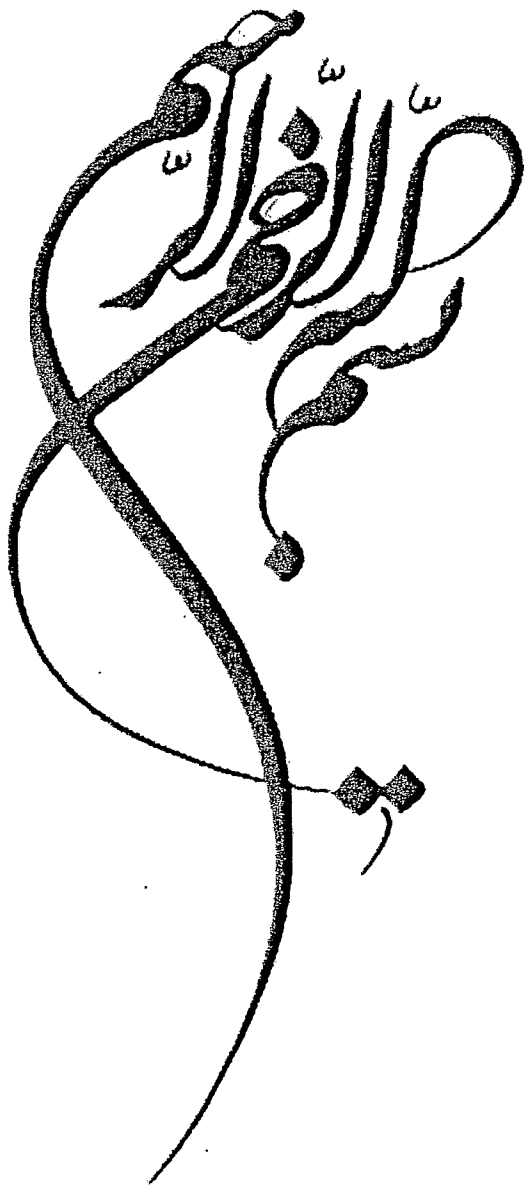
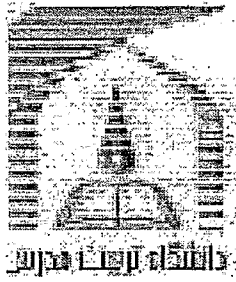

١٠٩٣

١١٢٣٢

دانشکده علوم انسانی

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد زبان و ادبیات فارسی

بررسی جلوه‌های ادبی در وصایای شهدا

فریدون زمردی

استاد راهنما

دکتر مریم صادقی گیوی

استاد مشاور

دکتر ابراهیم خدایار

کتابخانه مرکزی
تهران

۱۳۸۸ / ۶ / ۱۶

اسفند ۱۳۸۷

۱۱۶۳۶۰

آیین‌نامه حق مالکیت مادی و معنوی در مورد نتایج پژوهشهای علمی

دانشگاه تربیت مدرس

مقدمه: با عنایت به سیاست های دانشگاه در راستای تحقق عدالت و کرامت انسانها که لازمه شکوفایی علمی و فنی است و رعایت حقوق مادی و معنوی دانشگاه و پژوهشگران ، لازم است اعضای هیأت علمی، دانشجویان ، دانش آموختگان و دیگر همکاران طرح، در مورد نتایج پژوهشهای علمی که تحت عناوین پایان نامه ها ، رساله و طرحهای تحقیقاتی با هماهنگی دانشگاه انجام شده است ، موارد زیر را رعایت نمایند:

ماده ۱- حق نشر و تکثیر پایان نامه / رساله و درآمدهای حاصل از آنها متعلق به دانشگاه می باشد ولی حقوق مادی و معنوی پدید آورندگان محفوظ خواهد بود.

ماده ۲- انتشار مقاله یا مقالات مستخرج از پایان نامه / رساله به صورت چاپ در نشریات علمی و یا ارائه در مجامع علمی باید به نام دانشگاه بوده و با تأیید استاد راهنمای اصلی ، یکی از اساتید راهنما ، مشاور و یا دانشجوی مسئول علمی مستخرج از پایان نامه و رساله به عهده اساتید راهنما و دانشجو می باشد.

تبصره : در مقالاتی که پس از دانش آموختگی بصورت ترکیبی از اطلاعات جدید و نتایج حاصل از پایان نامه / رساله نیز منتشر می شود باید نام دانشگاه درج شود.

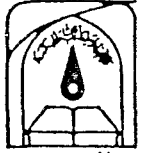
ماده ۳- انتشار کتاب و یا نرم افزار و یا آثار ویژه حاصل از نتایج پایان نامه / رساله و تمامی طرحهای تحقیقاتی کلیه واحدهای دانشگاه اعم از دانشکده ها ، مراکز تحقیقاتی ، پژوهشکده ها ، پارک علم و فناوری و دیگر واحدها باید با مجوز کتبی صادره از معاونت دانشگاه و براساس آئین نامه های مصوب انجام شود.

ماده ۴- ثبت اختراع و تدوین دانش فنی و یا ارائه یافته ها در جشنواره ملی ، منطقه ای و بین المللی که حاصل نتایج مستخرج از پایان نامه / رساله

و تمامی طرح های تحقیقاتی دانشگاه باید با هماهنگی استاد راهنما یا مجری طرح از طریق معاونت پژوهشی دانشگاه انجام گیرد.

ماده ۵- این آیین نامه در ۵ ماده و یک تبصره در تاریخ ۸۷/۴/۱ در شورای پژوهشی و در تاریخ ۸۷/۴/۲۳ در هیأت رئیسه دانشگاه به تأیید رسید و در جلسه مورخ ۸۷/۷/۱۵ شورای دانشگاه به تصویب رسیده و از تاریخ تصویب در شورای دانشگاه لازم الاجرا است.

بسمه تعالی

آیین نامه چاپ پایان نامه (رساله) های دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس

نظر به اینکه چاپ و انتشار پایان نامه (رساله) های تحصیلی دانشجویان دانشگاه تربیت مدرس، مبین بخشی از فعالیتهای علمی - پژوهشی دانشگاه است بنابراین به منظور آگاهی و رعایت حقوق دانشگاه، دانش آموختگان این دانشگاه نسبت به رعایت موارد ذیل متعهد می شوند:

ماده ۱ در صورت اقدام به چاپ پایان نامه (رساله) ی خود، مراتب را قبلاً به طور کتبی به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اطلاع دهد.

ماده ۲ در صفحه سوم کتاب (پس از برگ شناسنامه)، عبارت ذیل را چاپ کند:
«کتاب حاضر، حاصل پایان نامه کارشناسی ارشد/ رساله دکتری نگارنده در رشته زیست راوی است
که در سال ۱۳۸۷ در دانشکده علوم دانشگاه تربیت مدرس به راهنمایی سرکار خانم/جناب
آکلی دکتر مریم، مشاوره سرکار خانم/جناب آقای دکتر ابراهیم خدایی و مشاوره سرکار
خانم/جناب آقای دکتر از آن دفاع شده است.»

ماده ۳ به منظور جبران بخشی از هزینه های انتشارات دانشگاه، تعداد یک درصد شمارگان کتاب (در هر نوبت چاپ) را به «دفتر نشر آثار علمی» دانشگاه اهدا کند. دانشگاه می تواند مازاد نیاز خود را به نفع مرکز نشر در معرض فروش قرار دهد.

ماده ۴ در صورت عدم رعایت ماده ۳، ۵۰٪ بهای شمارگان چاپ شده را به عنوان خسارت به دانشگاه تربیت مدرس، تأدیه کند.

ماده ۵ دانشجو تعهد و قبول می کند در صورت خودداری از پرداخت بهای خسارت، دانشگاه می تواند خسارت مذکور را از طریق مراجع قضایی مطالبه و وصول کند؛ به علاوه به دانشگاه حق می دهد به منظور استیفای حقوق خود، از طریق دادگاه، معادل وجه مذکور در ماده ۴ را از محل توقیف کتابهای عرضه شده نگارنده برای فروش، تأمین نماید.

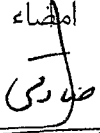

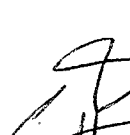

ماده ۶ اینجانب میرزاورد زهردی دانشجوی رشته زیست راوی را مقطع کارشناسی ارشد تعهد فوق و ضمانت اجرایی آن را قبول کرده، به آن ملتزم می شوم.

نام و نام خانوادگی: میرزاورد زهردی
تاریخ و امضا:

بسمه تعالی

تأییدیه اعضای هیئت داوران حاضر در جلسه دفاع از پایان نامه کارشناسی ارشد

اعضاء هیئت داوران نسخه نهایی پایان نامه آقای فریدون زمردی تحت عنوان «بررسی جلوه‌های ادبی وصایای شهدا» را از نظر فرم و محتوی بررسی نموده و پذیرش آن را برای تکمیل درجه کارشناسی ارشد پیشنهاد می‌کنند.

امضاء	رتبه علمی	نام و نام خانوادگی	اعضاء هیئت داوران
	استادیار	دکتر مریم صادقی	۱- استاد راهنما
	استادیار	دکتر ابراهیم خدایار	۲- استاد مشاور
	استادیار	دکتر غلامحسین غلامحسین زاده	۳- استاد ناظر
	استادیار	دکتر قدرت الله طاهری	۴- استاد ناظر
	استادیار	دکتر غلامحسین غلامحسین زاده	۵- نماینده شورای تحصیلات تکمیلی:

به پاس زحمات مادر و شادی روح ایشان

تقدیم می‌کنم به

روح پور فتوح امام خمینی و ارواح مطهر شهدای دفاع مقدس

قدردانی:

اکنون که با عنایات حضرت رحمان، توفیقات روزافزون سبحان و دست‌گیری‌های معنوی ارواح مطهر شهدا شامل حال بنده شده است تا با همه مشکلات نگارش این پایان‌نامه را به پایان برسانم، بر خود فرض می‌دانم تا از زحمات استاد راهنمای محترم سرکار خانم دکتر مریم صادقی گوی تشکر نمایم. بی‌شک صبر و بردباری ایشان در هدایت بنده برای نگارش این پایان‌نامه ستودنی است و قدردانی از ایشان در قالب کلمات نمی‌گنجد. همچنین از استاد محترم جناب آقای دکتر ابراهیم خدایار که ارشاد و مشاوره این پایان‌نامه را برعهده داشتند، تشکر می‌کنم و از خداوند بزرگ توفیق روزافزون برای آن دو بزرگوار خواستارم.

از استادان بزرگوار خود در ایام تحصیل آقایان دکتر غلامحسین غلامحسین‌زاده، دکتر حسینعلی قبادی و دکتر سعید بزرگ بیگدلی به ویژه استاد محترم دکتر ناصر نیکویخت سپاسگزارم و از خداوند منان موفقیت و سربلندی همگی ایشان را آرزومندم.

سرانجام از صبر و متانت همسر گرامی و تشویق‌های ایشان سپاسگزاری می‌کنم و از خداوند برای ایشان سلامتی و سرفرازی درخواست می‌کنم.

فهرست مطالب

صفحه

عنوان

۱.....	فصل اول: بیان مسأله و تبیین فرضیه‌ها و اهداف تحقیق.....
۲.....	۱-۱- بیان مسأله.....
۳.....	۲-۱- سؤال‌های تحقیق.....
۳.....	۳-۱- فرضیه‌های تحقیق.....
۴.....	۴-۱- ضرورت و اهداف این تحقیق.....
۴.....	۵-۱- پیشینه نظری تحقیق.....
۵.....	۶-۱- روش انجام تحقیق.....
۵.....	۷-۱- کاربردهای تحقیق.....
۷.....	فصل دوم: کلیات و تعاریف.....
۸.....	۱-۲- ادبیات پایداری و چیستی آن.....
۱۰.....	۲-۲- جامعه‌شناسی ادبیات پایداری.....
۱۲.....	۳-۲- گستره ادبیات پایداری و اهداف ظهور آن.....
۱۳.....	۴-۲- ویژگی‌های ادبیات پایداری.....
۲۰.....	۵-۲- ویژگی‌های کلی و عمومی ادبیات مقاومت در جهان.....
۲۰.....	۲-۵-۱- بهره‌گیری از نماد: این ویژگی خاص ادبیاتی است که اختناق و تهدید و ارباب فضای جامعه را در برگرفته است.....
۲۰.....	۲-۵-۲- چهره انسانی عام داشتن:.....
۲۰.....	۲-۵-۳- مشترکات زبانی، ادبی و فکری:.....
۲۱.....	۲-۶- ویژگی‌های خاص ادبیات مقاومت در جهان.....
۲۱.....	۲-۶-۱- ترسیم چهره رنج کشیده و مظلوم مردم.....

- ۲-۶-۲- دعوت به مبارزه، ادب مقاومت، پرخاشگر و تندخو و بی‌پرواست و دعوت کننده، به قیام، ایستادگی و ایثار؛ دعوتی که گاه به صورت فریاد اعتراض است و گاه به شکل نبرد مسلحانه:..... ۲۲
- ۲-۶-۳- بیان جنایت‌ها و بیدادگری‌ها..... ۲۳
- ۲-۶-۴- توصیف و ستایش جان باختگان و شهدا..... ۲۴
- ۲-۶-۵- القای امید به آینده و پیروزی موعود..... ۲۴
- ۲-۶-۶- ستایش از آزادی و آزادگی..... ۲۶
- ۲-۶-۷- یاد کردن از وطن و میهن دوستی..... ۲۶
- ۲-۶-۸- طرح نمادهای اسطوره‌ای ملی و تاریخی..... ۲۷
- ۲-۷-۷- زیبا شناسی هنری (نقش زبان در آفرینش هنری)..... ۲۸
- ۲-۸-۸- زبان ادبی و ویژگی‌های آن..... ۳۱
- ۲-۹-۹- آشنایی زدایی..... ۳۳
- فصل سوم: ادبیات دفاع مقدس..... ۳۸**
- پیشینه ادبیات پایداری در ایران..... ۳۹
- ۳-۱-۱- ادبیات پایداری ایران پیش از انقلاب..... ۴۲
- ۳-۱-۱-۱- پایداری قبل از انقلاب در حوزه شعر..... ۴۳
- ۳-۱-۲- ادب پایداری قبل از انقلاب در حوزه نثر..... ۵۰
- ۳-۱-۳- مهم‌ترین ویژگی‌های شعر و نثر مقاومت قبل از انقلاب اسلامی..... ۵۱
- ۳-۱-۳-۱- گرایش به صراحت و کمرنگ شدن تخیل و نزدیکی به شعار..... ۵۱
- ۳-۱-۳-۲- تعهد در برابر مردم، مسلک و مکتب مردم..... ۵۲
- ۳-۱-۳-۳- تغییر در درونمایه‌ها و بن‌مایه‌های ادبی..... ۵۲
- ۳-۴-۴- ادبیات پایداری پس از انقلاب..... ۵۲
- ۳-۵-۵- ادبیات دفاع مقدس و حوزه‌های فعالیت آن..... ۵۳
- ۳-۵-۱- رابطه جنگ و آفرینش ادبی..... ۵۴
- ۳-۵-۲- ادبیات جنگ و محدوده آن در ایران پس از انقلاب اسلامی..... ۵۵

- ۵۷-۳-۵-۳- حوزه‌های ادبیات دفاع مقدس در ایران.....
- ۵۸-۳-۶- ویژگیهای محتوایی و صوری آثار ادبی دفاع مقدس در ایران.....
- ۸۰-۳-۷- گستره ادبیات دفاع مقدس در حوزه شعر.....
- ۸۱-۳-۸- گستره ادبیات دفاع مقدس در حوزه نثر.....
- ۸۲-۳-۸-۱- حوزه داستان‌نویسی.....
- ۸۳-۳-۸-۲- خاطره‌نویسی.....
- ۸۶-۳-۸-۳- وصیت‌نامه نویسی.....
- ۸۷ فصل چهارم: بررسی و تحلیل جلوه‌های ادبی وصایای شهدا.....
- ۸۸-۴-۱- مقدمه.....
- ۸۹-۴-۲- جامعه آماری وصایای بررسی شده شهدا.....
- ۹۰-۴-۳- وصیت‌نامه، مخاطبان و کارکردهای آن.....
- ۹۲-۴-۴- تفاوت وصیت‌نامه‌های عادی با وصیت‌نامه‌های شهدا (شهادت‌نامه‌ها).....
- ۹۳-۴-۵- ساختار و درون‌مایه کلی وصیت‌نامه‌های شهدا.....
- ۱۰۱-۴-۶- جلوه‌های ادبی در وصیت‌نامه‌های شهدا.....
- ۱۰۲-۴-۶-۱- عاطفه و احساس سرشارترین حوزه و برجسته‌ترین عنصر ادبی‌ساز در وصایای شهدا.....
- ۱۰۷-۴-۶-۲- صور خیال در وصایای شهدا.....
- ۱۱۰-۴-۶-۲-۱- تشبیه.....
- ۱۱۳-۴-۶-۲-۲- مجاز.....
- ۱۱۵-۴-۶-۲-۳- استعاره.....
- ۱۱۸-۴-۶-۲-۴- تشخیص (Personification).....
- ۱۱۹-۴-۶-۲-۵- حس‌آمیزی (Synesthesia).....
- ۱۲۰-۴-۶-۲-۶- کنایه (Irony).....
- ۱۲۲-۴-۶-۲-۷- نماد (Symbole).....
- ۱۲۴-۴-۶-۳- صنایع بدیعی و نقش آن در زیبایی‌آفرینی.....

- ۱۲۵.....مختصات بدیعی در وصایای شهدا ۴-۶-۴
- ۱۲۶.....اقتباس ۱-۴-۶-۴
- ۱۳۰.....تلمیح ۲-۴-۶-۴
- ۱۳۳.....درج و تضمین ۳-۴-۶-۴
- ۱۳۶.....ایهام ۴-۴-۶-۴
- ۱۳۷.....تناسب ۵-۴-۶-۴
- ۱۳۷.....مراعات نظیر ۱-۵-۴-۶-۴
- ۱۳۹.....تضاد ۲-۵-۴-۶-۴
- ۱۴۰.....تکرار ۶-۴-۶-۴
- ۱۴۲.....سجع ۷-۴-۶-۴
- ۱۴۴.....جناس ۸-۴-۶-۴
- ۱۴۵.....التفات ۹-۴-۶-۴
- ۱۴۶.....استثنای منقطع ۱۰-۴-۶-۴
- ۱۴۷.....سایر صنایع بدیعی ۱۱-۴-۶-۴
- ۱۵۰.....فصل پنجم: نتیجه گیری نهایی
- ۱۵۱.....نتیجه گیری ۱-۵
- ۱۵۸.....منابع و مأخذ

فصل اول

بیان مسأله و تبیین فرضیه‌ها و اهداف تحقیق

۱-۱- بیان مسأله

یکی از جلوه‌های ادبی فارسی، ادبیات پایداری است که در طول تاریخ به دلایل مختلف و به شکل‌های گوناگون ظهور داشته است. اما از میان همه این دوره‌ها، ژانر ادبیات دفاع مقدس به دلایلی چون ماهیت تقریباً متفاوت با دوره‌های قبلی، غنای دینی و عرفانی، بهره‌مندی از ارزشهای معنوی و معرفتی و پایایی و ماندگاری تقریباً عمیق و گسترده‌تر از دوران گذشته جایگاهی ممتاز و موقعیتی برجسته دارد. فداکاری‌ها، ایثارگری‌ها، خلق حماسه‌های بزرگ و سترگ در طول جنگ تحمیلی هشت ساله، توسل‌ها و توکل‌های رزمندگان و... همه و همه از ارزشمندترین صفحات تاریخ مبارزات ملت ایران در برابر تجاوزات وحشیانه و غافلگیرانه رژیم متجاوز عراق و حامیان بین‌المللی آن است. این پدیده تحمیلی عرصه‌های گوناگون و متعدد اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی، هنری را تحت تأثیر قرار داده است و پیامدهای آن پس از گذشت بیست سال هنوز هم مشاهده می‌شود. یکی از عرصه‌هایی که بسیار از این پدیده و پیامدهای فکری و روحی آن متأثر شده، حوزه هنر و ادبیات است. بخش عظیمی از اشعار، داستان‌ها، آثار منثور و منظوم دهه‌های شصت و هفتاد و حتی هشتاد سرشار از انعکاس پیامدهای پدیده دفاع مقدس و حاصل نفوذ آن است، به همین دلیل برخی در طبقه‌بندی تاریخی آثار ادبی معاصر به نام‌گذاری یا ظهور دوره‌ای به نام ادبیات دفاع مقدس اعتقاد دارند. شعر دفاع مقدس، رمان و داستان دفاع مقدس یا جنگ تحمیلی، خاطره‌نویسی و... گونه‌های مختلف آن است.

ایجاد این پدیده در دوره معاصر که ناشی از عوامل اجتماعی است- از ظهور صورت دیگری از ادبیات پایداری در ایران حکایت می‌کند که نه تنها با دوره‌های مختلف ادبیات پایداری برابری می‌کند؛ حتی می‌توان آن را فراتر دانست. این برتری حتی در قالب‌ها و انواع ادبی علاوه بر حوزه معنایی و محتوایی، مشهود است. بی‌شک در هیچ دوره‌ای از ادبیات پایداری این اندازه تنوع قالب و تجربه‌های ادبی وجود نداشته است.

یکی از این گونه های نوشتاری برآمده از پدیده جنگ در ایران پس از انقلاب، وصیت نامه نویسی است. این گونه نوشتار با وجود اینکه سابقه چند صد ساله دارد، در حوزه دفاع مقدس از لونی دیگر است. حضور بسیاری از اهل قلم در جبهه و فضای پرشور و هیجان حاکم بر جنگ تحمیلی و روحیه معنوی و روحانی رزمندگان در جبهه ها و آرمان سرخ حسینی و... به این نوشته ها صبغه ای هنری و ادبی بخشیده است با مطالعه و نقد و بررسی این آثار مغفول مانده، می تواند ضمن آشکار کردن تمایزات وصیت نامه نویسی در دوره معاصر با دوران گذشته، راز ماندگاری و تأثیرگذاری برخی از وصیت نامه ها را در ذهنیت اجتماعی جامعه و ناخودآگاه جمعی مردم آشکار سازد. بی شک تجلی فضای پرهیجان و پرعاطفه جنگ تحمیلی و جو معنوی جبهه ها و حالت روحی خاصی و عرفانی شهید در کنار مایه وری از فرهنگ اسلامی و آموزه های غنی دینی و مذهبی در وصیت نامه ها می تواند به ما در شناخت بیشتر شهدا و اهداف متعالی آنان کمک کند و حماسه ها و دلآوری های آنها را بار دیگر برای مخاطبان زنده کند و میزان آگاهی آنان را از نقش زبان هنری در بازگو کردن حقایق و ماندگاری نوشته هایشان نشان دهد. از آنجا که وصیت نامه های شهدا به دلیل اختلاف های سنی و تفاوت ها اخلاقی و تربیتی، تحصیلاتی، منطقه جغرافیایی زندگی و... از یکدستی و یکنواختی ادبی و نوشتاری برخوردار نیست، شایسته است در بررسی و مطالعه و سرانجام نقد و تحلیل وصایا، با گزینش وصیت نامه های شهیدانی که از تحصیلات دانشگاهی یا حداقل دبیرستانی برخوردارند، به تبیین، تشریح و تحلیل جلوه های ادبی و هنری وصیت نامه ها پرداخته شود.

۲-۱- سؤال های تحقیق

- ۱- وصایای شهدا از چه ظرفیت های ادبی قابل بررسی، برخوردارند؟
- ۲- پر بسامدترین مشخصه سبکی وصایای شهدا در چه زمینه هایی است؟
- ۳- درون مایه اصلی وصایای شهدای دفاع مقدس کدامند؟

۳-۱- فرضیه های تحقیق

- ۱- وصایای شهدا حاوی نکات بلاغی و ادبی فراوانی هستند و ظرفیتهای خاصی برای نمایش ارزش های و آرمان های ماندگار دفاع مقدس دارند.

- ۲- از پر بسامدترین مشخصه های سبکی وصایای شهدا، ایجاز، سادگی و روانی کلام است.

۳- درون مایه اصلی وصایای شهدای دفاع مقدس عبارتند از: شهادت طلبی، دعوت به صبر و مقاومت، نوع دوستی، دفاع از اسلام و آرمان‌های انقلاب، ظلم ستیزی، توصیه و تأکید و... است.

۴-۱- ضرورت و اهداف این تحقیق

یکی از نوشته‌های ادبی دفاع مقدس که در آن مقاومت و پایداری ملت ایران در برابر بیگانگان منعکس شده، وصیت‌نامه است. بسیاری از این وصیت‌نامه حاوی نکات اخلاقی، عرفانی و سرشار از عواطف و هیجانات روحی انسان‌هایی هستند که دل از خاک برداشته‌اند و راهی دیار افلاک شدند. از این‌رو اینگونه نوشته‌ها به دلیل رویکرد ساده‌نویسی آن و غلبه صداقت و صمیمیت انعکاس عواطف و احساسات شخصی- مشابه حالت مکاشفه و مشاهده عرفانی- ظرفیت ادبی و بلاغی فراوانی دارد و نقد و تحلیل اینگونه آثار ضمن شناساندن روحیه فردی رزمندگان و در سطح کلان‌تر تشریح و تبیین فضای عاطفی و فکری جامعه ایران در روزگار جنگ، می‌تواند میزان مایه‌وری بخش اعظمی از جوانان این مرز و بوم را از زبان و ذوق هنری و همچنین رابطه میان ماندگاری و تأثیرگذاری یک وصیت‌نامه را در جامعه نشان دهد. بی‌شک نقد و تحلیل وصیت‌نامه‌های شهدا از منظر ادبی و زیبایی‌شناسانه نه تنها گرد فراموشی و غفلت را از این نوع ادبی منشور دفاع مقدس می‌زداید، ارزش‌های این گونه نوشته‌ها را پیش از پیش آشکار می‌کند.

۵-۱- پیشینه نظری تحقیق

با وجود آنکه توجه به آثار باقی مانده شهدا پس از جنگ تحمیلی رونق گرفته و ارگان‌ها و نهادهای انقلابی چون بنیاد دفاع مقدس و حفظ آثار، بنیاد شهید و... به فکر تدوین، تألیف و انتشار برخی از آثار تحقیقی و ادبی به جای مانده از شهدا به ویژه شهدای اهل قلم چون شهید آوینی و... برآمده‌اند، اما تاکنون هیچ یک از این نهادها در حوزه وصیت‌نامه نویسی اثر تحقیقی- ادبی درخور و منسجمی ارائه نکرده‌اند و تنها به تدوین و جمع‌آوری آن‌ها در قالب مجموعه وصیت‌نامه‌ها اکتفا کرده‌اند. البته برخی از این کتابها با دسته‌بندی موضوعی و محتوایی وصیت‌نامه‌ها ارائه شده‌اند، مانند بخش شهادت‌نامه‌ها از مجموعه فرهنگ جبهه‌ها نوشته مهدی فهمی و محسن مهرآبادی.

لذا این تحقیق اولین اثر منسجم و هدفمند با رویکرد نقد بلاغی و زیباشناسانه در وصیت‌نامه‌های شهداست و از این منظر نو و بدیع می‌نماید. اغلب تحقیقات و پایان‌نامه‌های نگاشته شده در این زمینه نیز فراتر از حوزه مضمون نیست؛ آثار ذیل گویای همین مطلب است:

۱- بررسی آثار اجتماعی شهادت در مذهب شیعه، پایان‌نامه حسین دهقانی، دفاع شده در دانشگاه اصفهان.

۲- بررسی درون‌مایه‌های شعر شهیدان شاعر در عصر انقلاب اسلامی، پایان‌نامه موسی شیخی، دانشگاه آزاد دزفول.

۳- پرتو فرهنگ شهادت حسینی در آثار منظوم فارسی، یحیی کشاورز، دانشگاه آزاد واحد تهران.

۴- تأثیر فرهنگ شهادت طلبی در حفظ دین و ارزشهای دینی، علی‌رضا ذبیح، مؤسسه پژوهشی امام خمینی (ره) قم.

۱-۶- روش انجام تحقیق

روش تحقیق توصیفی-تحلیلی با استناد به منابع کتابخانه‌ای است، به این صورت که ابتدا با رجوع به منابع کتابخانه‌ای و مطالعه و تعمق در آن آثار نکات مهم و برجسته درباب موضوع پایان‌نامه استخراج و فیش برداری می‌شود. سپس وصیت‌نامه‌های گزینش شده بررسی و مطالعه می‌گردد؛ پس از استخراج جامعه آماری وصیت‌نامه‌ها و تدوین آن براساس سن، میزان تحصیلات و طبقه اجتماعی، به گزینش جلوه‌های هنری، شگردهای ادبی و حوزه‌های محتوایی و مضمونی و ساختار نوشتاری وصیت‌نامه پرداخته می‌شود، سرانجام مطالب به دست آمده تنظیم می‌گردد.

۱-۷- کاربردهای تحقیق

این تحقیق می‌تواند در معرفی خصوصیات روحی و عاطفی شهدای جنگ تحمیلی و شناساندن فضای روحانی جبهه‌ها و حالات عرفانی و ملکوتی شهدا، همچنین شناساندن صداقت و صمیمیت

موجود در نهاد آنها کارگر و مفید باشد و به نهادهای مذهبی و متولی حفظ ارزش‌ها و ترویج آرمان‌های دفاع مقدس در شناساندن احوال، آثار و خصوصیات روحی و هنری شهدای دفاع مقدس به نسل حاضر و نسل‌های آینده و حفظ روحیه شهادت‌طلبی و زیبااندیشی کمک شایان توجهی نماید.

در پایان اقرار می‌کنم که بنده به نقص کار خود آگاهم و هیچ‌گاه داعیه برتری در این زمینه و ارائه تحقیقی تام و کامل ندارم و از اینکه نتوانستم بهتر از این، حق مطلب را ادا کنم؛ ابتدا در پیشگاه خداوند و سپس در نزد شهدای گرانقدر سر شرمندگی فرو می‌آورم و امید دارم که این «جهد مقل» بنده که حقیقتاً شایسته تمثیل «ران ملخی نزد سلیمان بردن» است، در نزد استادان فاضل و ارجمند و ژرفاندیش مقبول افتد.

این همه گفتیم لیک اندر بسیج بی‌عنایات خدا هیچیم هیچ

فصل دوم

کلیات و تعاریف

۲-۱- ادبیات پایداری و چیستی آن

انعکاس مسائل جامعه و حوادث آن در ادبیات، به انواع گوناگون و در قالبها و روشهای متفاوت، صورت می‌پذیرد، بدین معنی که هر کدام از مسائل اجتماعی خود می‌تواند حتی تعیین کننده قالب ادبی هم باشد. لذا شعر و نثر هر کدام می‌توانند در میزان و نحوه‌ی بیان مطالب و انعکاس جامعه، نقش آفرین باشند و در نتیجه تأثیری خاص را هم در پی داشته باشند.

هر چقدر میزان تأثیر امور اجتماعی در آثار ادبی و هنری بیشتر باشد؛ آن آثار می‌تواند ابعادی وسیع‌تر از حوزه جامعه را در برگیرد و منعکس کند؛ ادبیات پایداری حاصل تأثیرپذیری از چنین رویکردی است. شاید کمتر پدیده اجتماعی را بتوان در جوامع مختلف یافت که از لحاظ عمق و گستره اثرگذاری در آفرینش آثار ادبی، به عمق و گستردگی ادبیات پایداری یا مقاومت برسد؛ زیرا پایداری و مقاومت حاصل توافق همه جانبه یک ملت در راه دفاع و استقلال و عزت ملی و دینی است و خواه و ناخواه همه ارکان و عناصر جامعه را درگیر می‌کند. جامعه‌شناسی ادبی با تحلیل محتوایی آثار نگاشته شده در حوزه ادبیات پایداری که بازتاب دهنده آمال، آرزوها، اعمال و اندیشه‌های یک ملت است، در پی شناساندن افکار و خصایص ملت و میزان تأثیر و تأثر جامعه آثار ادبی است.

حوزه معنایی ادب پایداری در نگاه کلی محدودیت بردار نیست، چنانکه «برادسکی» (brodsky) شاعر روسی آن را به سراسر عرصه هنر تسری می‌بخشد و هنر را شکلی خاص از مقاومت در برابر نقص واقعیت می‌داند. مطابق این تعریف، ذات هنر تنها تقلید و محاکات نیست؛ مقاومت و ایستادگی در برابر واقعیت بیرونی از ویژگی‌های ذاتی هنر است. از منظر هنرمند، طبیعت دشمن انسان است و انسان دائماً در جدال با آن به سر می‌برد. این افکار در میان نظریه‌پردازان یا پیروان ناتورالیسم جایگاه خاصی دارد. سخنان «ماکسیم گورکی» یکی از آن نمونه‌هاست. او معتقد

است «در این طبیعت که ما را احاطه کرده^۱ و دشمن ماست، هیچ زیبایی و لطفی وجود ندارد، زیبایی چیزی است که انسان با عمق روحش می‌آفریند.»^۲ از نظرگاه امثال گورکی، طبیعت بیرونی فاقد هرگونه زیبایی است و واقعیت بیرونی نمی‌تواند زیبایی آفرین باشد. هنرمند دائماً در پی ایجاد زیبایی و رفع نقص‌های عالم طبیعت است. به این دلایل، آنان حتی آثار حماسی را نوعی مبارزه علیه سرنوشت می‌دانند. آثار حماسی جهان به نوعی نمایشگر این ستیز انسان با خدایان، سرنوشت یا اراده خدایانی است که در مقابل آدمی سد و مانع ایجاد نموده‌اند.^۳

اگر از نظر بلاغی نیز به مقوله ادبیات پایداری بنگریم، عنصر پایداری را باید ذات آثار ادبی بدانیم؛ زیرا آفرینش آثار ادبی جلوه‌ای از مقاومت هنرمند در برابر واقعیت است، برای همین بهترین شعرها را دروغ‌ترین آنها دانسته‌اند.^۴ اما در مفهوم خاص، تعریف دقیق و جامع و مانع از ادبیات پایداری، دشوار است. پایداری در این مفهوم به لحاظ نظری در ردیف انواع دهگانه ادب نظیر مدح، هجاء، هزل، مرثیه، غزل و... که قدما مطرح کرده‌اند^۵، قرار ندارد و از آن میان تنها ادب حماسی - که از آن با عنوان شیوه «خشت و کوپال و گرز»^۶ یاد شده است، تا حدودی می‌تواند به مفهوم امروزی اشاره کند اگرچه امروزه آن را از زیر مجموعه‌های ادبیات پایداری محسوب می‌کنند.

در ادب یونان و عرب نیز منتقدان و نظریه‌پردازان - علی‌رغم حضور مصداق آن - نسبت به مقوله ادب پایداری بی‌توجه بوده‌اند. شاید بتوان سابقه پیدایش مباحث نظری پیرامون ادب پایداری را به آغاز جنگ جهانی دوم در اروپا برگردانیم؛ چرا که پس از جنگ جهانی دوم در اروپا و به ویژه فرانسه، متفکران و هنرمندان تحت تأثیر جنگ، در نهضت مقاومت به این برداشت کلی رسیدند که باید در تحولات جامعه شرکت فعال داشت. شاید مروجان این اندیشه‌ها از «سارتر» گرفته تا «کامو» با توجه به ضرورت این مقوله، قائل به التزام و تعهد در هنر شدند.

۱. جوزف برادسکی، شعر شکلی از مقاومت در برابر واقعیت، ۱۳۷۳، ترجمه شهلا شاهسوندی، مجله شعر، ش ۲۶، ص ۵۷

۲. ماکسیم گورکی، ادبیات از نظر گورکی، ۱۳۵۶، ترجمه ابوتراب باقرزاده، ج اول، تهرانک شبگیر، ص ۲۶.

۳. رک: عبدالحسین زرین کوب، ارسطو و فن شعر، ۱۳۶۶، ج اول، تهران: نشر نو، ص ۸۷

۴. در شعر میپچ و در فن او چون اکذب اوست احسن او «احسن الشعرا کذبها» (نظامی)

۵. رک: سیروس شمیسا، انواع ادبی، ۱۳۷۶، چاپ پنجم، تهران: فردوس، ص ۳۶.

۶. رک: بوستان سعدی، ابتدای باب پنجم.